

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних
комунікацій
Кафедра англійської філології і перекладу

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
З ОПАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ
з дисципліни «Загальне мовознавство»
за спеціальністю 035 «Філологія»

Укладач:

канд. філол.н., доц. Сидоренко С.І.

Методичні рекомендації розглянуті та схвалені
на засіданні кафедри англійської філології і
перекладу

Протокол № 1 від 09.02.2021 р.

Завідувач кафедри _____ Сидоренко С.І.

Теми для самостійного опрацювання

Мовознавство в СРСР.

«Нове вчення про мову» М.Я. Марра. Л.В. Щерба – засновник Санкт-Петербурзької фонологічної школи. Погляди Л.В. Щерби на частини мови. Стаття Л.В. Щерби «Про троякий аспект мовних явищ і про експеримент у мовознавстві» (1931). Інтерпретація мови як соціально-історичного феномену Є.Д. Поливановим. Поливанівська класифікація лінгвістичних дисциплін. Синтаксична типологія мов І.І. Мещанинова. Внесок В.В. Виноградова у розвиток мовознавства. Виділення фразеології як окремої лінгвістичної дисципліни. Найвидатніші постаті в українському мовознавстві 20-80-х років 20 століття.

Проміжні рівні мови.

Морфонологічний проміжний рівень мови. Словотвірний проміжний рівень мови. Фразеологічний проміжний рівень мови.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

під час підготовки до написання модульної контрольної роботи
та повторення матеріалу до екзамену

Тема 1. Загальне мовознавство як навчальна дисципліна. Історія лінгвістичної думки до 19 століття.

Предмет мовознавства. Зміст і основні завдання загального мовознавства. Структура мовознавчої науки (галузі мовознавства, лінгвістичні дисципліни). Місце мовознавства в системі наук. Прикладне мовознавство. Об'єкт, предмет і завдання мовознавства.

Мовознавство в Давній Індії. Давньокитайське мовознавство. Мовознавство в Давній Греції та Римі. Давнє арабське мовознавство. Європейське мовознавство епохи середньовіччя і Відродження. «Всезагальна раціональна граматики» А. Арно і К. Лансло. Українське мовознавство XI-XVIII ст.

Тема 2. Зародження порівняльно-історичного мовознавства.

Передвісники порівняльно-історичного мовознавства. Порівняльні дослідження У. Джонса. Праця «Про мову і мудрість індійців» Ф. фон Шлегеля. Ф. Бопп, Р. Раск, Я. Грімм, О. Востоков – основоположники нового напрямку мовознавства XIX ст. Лінгвістичні погляди Вільгельма фон Гумбольдта. Значення вчення Гумбольдта для сучасного мовознавства.

Тема 3. Основні напрямки в мовознавстві другої половини 19 ст.

Натуралістичний (біологічний) напрям у порівняльно-історичному мовознавстві. Август Шлейхер як основоположник натуралізму у мовознавстві. Теорія родовідного дерева А. Шлейхера. Психологічний напрям. Г. Штентайль як один із засновників лінгвістичного психологізму. Внесок В. Вундта в етнопсихологію. Лінгвістично-філософські погляди О. Потебні. Молодограматизм. Трактатування мови як продукту психофізичної діяльності людини. Історизм як єдино можливий науковий підхід в концепції молодогограматиків. П.Ф. Фортунатов – основоположник Московської лінгвістичної школи.

Тема 4. Підходи до вивчення мови в кінці 19 ст. – на початку 20 ст.

Історико-культурні течії в мовознавстві («Школа слів і речей», «Школа естетичного ідеалізму», неолінгвістика). І. Бодуен де Куртене і Казанська лінгвістична школа. Введення до мовознавства понять фонем і морфем. Теорія чергувань Бодуена де Куртене. Нові підходи до

типологічного дослідження мов. Соціологічний напрям. Лінгвістична концепція Ф. де Соссюра. Розмежування Соссюром внутрішньої і зовнішньої лінгвістики. Утвердження системного підходу до вивчення мови. Продовження ідей Соссюра в працях Женевської школи, Антуана Мейє та структуралістів.

Тема 5. Структуралізм, генеративізм, неогумбольдтіанство.

Історичні й методологічні основи структуралізму. Празька лінгвістична школа. Функціональний підхід до вивчення мови. Теорія мовних контактів і мовного союзу Н. Трубецького. Копенгагенський структуралізм (гloseматика). Погляди на мову Луї Єльмслева. Американський структуралізм (дескриптивізм). Погляди Едуарда Сепіра та Леонарда Блумфілда. Методика дистрибутивного аналізу. Генеративізм у лінгвістиці. Генеративна граматика Н. Хомського. Європейське неогумбольдтіанство. Американське неогумбольдтіанство. Теорія про зв'язок мови і культури Б. Уорфа. Гіпотеза мовної відносності Сепіра – Уорфа.

Тема 6. Мовознавство в СРСР.

«Нове вчення про мову» М.Я. Марра. Л.В. Щерба – засновник Санкт-Петербурзької фонологічної школи. Погляди Л.В. Щерби на частини мови. Стаття Л.В. Щерби «Про троякий аспект мовних явищ і про експеримент у мовознавстві» (1931). Інтерпретація мови як соціально-історичного феномену Є.Д. Поливановим. Поливанівська класифікація лінгвістичних дисциплін. Синтаксична типологія мов І.І. Мещанинова. Внесок В.В. Виноградова у розвиток мовознавства. Виділення фразеології як окремої лінгвістичної дисципліни. Найвидатніші постаті в українському мовознавстві 20-80-х років 20 століття.

Тема 7. Сучасні напрямки мовознавства.

Когнітивна лінгвістика. Проблема ролі мови у процесах пізнання й осмислення світу як предмет когнітивної лінгвістики. Теорія категоризації та концепція прототипів. Концепт як основне семантичне поняття когнітивної лінгвістики. Значення метафори в когнітивістських дослідженнях. Функціональна лінгвістика. Розуміння мови як цілеспрямованої системи засобів вираження як основний принцип функціональної лінгвістики. Теорія функціонально-семантичного поля О.В. Бондарка. Лінгвістика тексту. Вчення про дискурс. Комунікативна лінгвістика. Максими Г. Грайса. Теорія мовленнєвих актів. Розвиток прагматики в другій половині 20 ст. Синергетична теорія мови. Теорія аргументації.

Тема 8. Знакова природа мови.

Мовознавство і семіотика. Поняття про знак і знакову систему мови. Типологія знаків. Структура знака. Специфіка мовного знака. Своєрідність мови як знакової системи. Знаковість і одиниці мови. Проблема співвідношення знаків та мовних одиниць. Мова і несловесні форми спілкування (паралінгвістика і паракінесика).

Тема 9. Мова і мислення.

Проблема співвідношення мови і мислення. Менталістичний та механістичний підходи до проблеми відносин між мовою та мисленням. Типи мислення та їхня мовна формалізація. Психофізичні основи зв'язку мови і мислення. Нейролінгвістика – наука, що вивчає взаємозалежність стану мовлення від стану різних ділянок мозкової кори. Внутрішнє мовлення і мислення. Роль мови у процесі пізнання. Гіпотеза лінгвальної відносності Сепіра-Уорфа.

Тема 10. Мова і мовлення.

Історія вивчення проблеми співвідношення мови і мовлення. Принципові відмінності в інтерпретації цієї проблеми в концепціях Ф. де Соссюра, Л.В. Щерби і Е. Косеріу. Сучасні уявлення про співвідношення мови і мовлення. Гносеологічний, онтологічний та прагматичний підходи до вивчення співвідношення мови і мовлення.

Тема 11. Структура мови.

Системний характер мови. Парадигматичні, синтагматичні й ієрархічні відношення між мовними одиницями. Структура мови. Основні й проміжні рівні мови. Теорія ізоморфізму й ієрархії рівнів мови. Своєрідність системності мови. Співвідношення системних і несистемних явищ у мові. Система і норма.

Тема 12. Фонологічна система мови.

Становлення фонології як науки. Сегментний і суперсегментний (просодичний) рівні фонології. Поняття фонем. Опозиція як основне поняття фонології. Конститутивна і дистинктивна

функції фонем. Фонем в парадигматиці й синтагматиці. Диференційні та інтегральні ознаки фонем. Сильна та слабка позиції фонем. Варіанти фонем. Поняття фонологічної системи. Фонологічні школи.

Тема 13. Граматична система мови.

Предмет граматики. Граматичне значення. Граматична категорія як єдність форми і значення. Різні трактування граматичної категорії. Класифікаційні та словозмінні граматичні категорії. Приховані граматичні категорії. Лексико-граматичні розряди слів. Морфологічний рівень. Морфема. Частина мови. Проблема виділення та класифікації частин мов. Синтаксичний рівень. Синтаксис частин мови. Синтаксис речення. Сучасні теорії речення. Речення у комунікативному аспекті. Структурний і прагматичний синтаксис. Теорія глибинних і поверхневих структур. Актуальне членування речення.

Тема 14. Лексико-семантична система мови. Проміжні рівні мови.

Поняття лексико-семантичної системи. Системність лексики. Парадигматичні відношення. Лексико-семантичні поля. Лексико-семантичні категорії (синонімія, антонімія, гіпонімія). Полісемія та її типи. Синтагматичні відношення. Види контексту. Епідигматичні відношення. Морфонологічний проміжний рівень мови. Словотвірний проміжний рівень мови. Фразеологічний проміжний рівень мови.

Тема 15. Мова і суспільство.

Суспільна природа мови. Суспільні функції мови. Соціальна зумовленість мовних явищ. Суспільний характер мовної норми. Властивості мовної норми. Мова як символ соціальної солідарності. Білінгвізм. Залежність стану мови від стану суспільства. Мова як найважливіша етнічна ознака. Мова, нація і держава. Мова і культура. Соціолінгвістика, її предмет, завдання і проблеми. Мовна ситуація і мовна політика як об'єкти вивчення соціолінгвістики. Інтерлінгвістика. Штучні мови. Шляхи подолання мовних труднощів в сучасному світі.

Тема 16. Розвиток мови.

Мова як явище, що історично розвивається. Синхронія і діахронія. Зовнішні причини мовних змін. Мовні контакти та їхні наслідки. Мовна інтерференція. Піджини і креолізовані мови. Мовні союзи. Мовний субстрат і мовний суперстрат. Мовний адстрат. Внутрішні причини мовних змін. Внутрішньомовні антиномії. Тенденції мовного розвитку. Темпи мовних змін. Питання про прогрес у розвитку мов.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство [Текст] : рек. МОН України як навч. посібник для студ. ВНЗ / С. І. Дорошенко; МОН України, Харківський нац. педагогічний ун-т імені Г. С. Сковороди. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 283 с.

2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2010. – 464 с.

3. Saussure de F. Course in General Linguistics / Ferdinand de Saussure. – Chicago and La Salle, Illinois: Open Court Publishing Company, 2000. – 236 p.

Допоміжна література

4. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист ; пер. с фр. : Ю. Н. Караулова [и др.] ; общ. ред. Ю. С. Степанова. – 4-е изд. – И. : ЛИБРОКОМ, 2010. – 448 с.

5. Кацнельсон С.Д. Общее и типологическое языкознание: [монография] / С. Д. Кацнельсон ; отв.ред. А. В. Десницкая ; предисл. Ю. С. Маслова ; послесл. В. Б. Касевича. - 2-е изд., доп. - М. : ЛИБРОКОМ, 2010. – 344 с.

6. Потебня А. А. Мысль и язык / А.А. Потебня – М.: Лабиринт, 1999. – 300 с.

7. Трубецкой Н.С. Основы фонологии / Пер с нем. А.А.Холодовича; Под ред. С.Д.Кацнельсона. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 352 с.

8. Bloomfield L. Language / Leonard Bloomfield. – Chicago: The University of Chicago Press, 2001. – 580 p.

9. Chomsky N. Syntactic Structures / Noam Chomsky. – Berlin: Mouton, 2002. – 120 p.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

Гумбольдт В. О сравнительном изучении языков применительно к различным эпохам их развития. <http://philologos.narod.ru/classics/humboldt.htm>.